

Deinstitutionalizācija (DI) ir pakalpojumu sistēmas izveide visā Latvijā, kas sniedz cilvēkam ar ierobežotām pašaprūpes spējām nepieciešamo atbalstu, lai cilvēks varētu dzīvot mājās un ģimeniskā vidē. Ieguvums ir cilvēki, kas ar noteiktu atbalstu paši var strādāt un uzturēt sevi, kā arī normāli funkcionējošas ģimenes, tuvinieki, kas var mierīgi strādāt un uzturēt savas ģimenes. DI projektu īsteno pieci plānošanas reģioni: Rīgas, Vidzemes, Zemgales, Kurzemes un Latgales. Plānots, ka deinstitutionalizācijas projektā 2100 cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem saņems sabiedrībā balstītus sociālos pakalpojumus, t.sk. 700 cilvēki, kuri pārcelsies uz dzīvi sabiedrībā no valsts sociālās aprūpes centriem.

Vidzemē no 2016.gada tiek īstenots projekts "Vidzeme iekļauj", izvērtēts to personu loks, kuriem būtu nepieciešami DI pakalpojumi, izstrādāti individuāli atbalsta plāni, veidots reģiona DI plāns, nodrošināta cilvēku sagatavošana pārejai uz dzīvi sabiedrībā un atbilstoši pakalpojumi, apmācīti speciālisti, kā arī organizēti izglītojoši pasākumi. Vidzemes plānošanas reģionā pirms projekta bija maz sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem. DI projekta laikā individuālie atbalsta plāni izstrādāti 478 cilvēkiem, 75 no tiem dzīvoja vai joprojām dzīvo valsts sociālās aprūpes centrā. Uz šī gada 27.oktobra projekta ietvaros 86 cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem sākuši saņemt sabiedrībā balstītus sociālos pakalpojumus, 18 cilvēki uzsākuši dzīvi ārpus institūcijas.

Projekts turpinās līdz 2023.gada 31.decembrim, tā kopējās izmaksas ir 10 775 249,00 eiro, tai skaitā 85% (9 158 961,65 eiro) līdzfinansē Eiropas Sociālais fonds.

Dot iespēju katram

Vidzemes plānošanas reģiona projekta "Vidzeme iekļauj" sociālo pakalpojumu ekspertē Laine Zālīte un sabiedrisko attiecību speciāliste Naula Dannenberga sarunā ar "Druvu" skaidro, ka apmēram tikai piektā daļa Vidzemes plānošanas reģiona deinstitutionalizācijas projekta dalībnieku atrodas valsts sociālās aprūpes institūcijās, pārējie jau ikdienā dzīvo sabiedrībā.

Sabiedrība pamazām kļūst atvērtāka, vērtē N.Dannenberga, lai gan joprojām pret slimnieku, kuram ir citas diagnozes, izturas iekļūtīgāk, empātiskāk un atbalstošāk, savukārt, ja cilvēks atzīst, ka viņam ir psihiski traucējumi, daļa līdzcilvēku novēršas. Naula teic: "Ir svarīgi dot iespēju cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem būt un dzīvot – neizsmiet, nekļūt pret viņiem agresīviem." Tāpat joprojām daļa sabiedrības uztraucas, vai tiešām cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem var dzīvot ārpus sociālās aprūpes centra, vai neapdraudēs citus. "Daudzi baidās no tā, ko nezina, tāpēc ir arī bažas, kad runa ir par cilvēkiem ar garīga rak-

stura traucējumiem. Tas ir viens no mītiem, ka šādi cilvēki ir agresīvi un uzbrūk, pētījumi apliecina, ka biežāk viņi paši savas uzticēšanās vai naivuma dēļ kļūst par upuriem citiem," atzīst Laine Zālīte.

"Runājot par cilvēkiem, kuri plāno iznākt no sociālās aprūpes iestādes, vērtējot viņa prasmes un spējas iekļauties sabiedrībā un iespēju saņemt grupu dzīvokļa pakalpojumus, cilvēks saņem arī psihiatra atzinumu, ka viņam nav kontraindikāciju šim pakalpojumam. Protams, dzīve ir dzīve, neviens nezina, kas ar mums pēc laika var notikt. Bet tieši atbalsta pakalpojumu komplekss un individuāla atbalsta programma savā ziņā dod drošību gan sabiedrībai, gan pašam cilvēkam. Ja cilvēks saņems nepieciešamo dzīves kvalitāti, atbalstu, pieņemšanu, būs nodarbināts, viņš jutīsies labi un arī pret citiem izturēsies labi," skaidro N.Dannenberga.

Nobeigumā speciālistes uzsver, ka ikvienam ir tiesības kļūdīties, ir svarīgi būt iecietīgiem, atbalstošiem – kā pret cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, tā pret jebkuru citu cilvēku. □

Izprast un atbalstīt

Dažādu pakalpojumu sniedzējiem – pārdevējiem, pastniekiem, bibliotekāriem, sabiedriskā transporta šoferiem, valsts un pašvaldību policijas darbiniekiem un citiem - notiek mācības par deinstitutionalizācijas procesu un situācijām, ar kādām varētu saskarties vispārējo pakalpojumu sniegšanas procesā cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem.

Pēc mācībām Valmieras integrētās bibliotēkas galvenā bibliotekāre Anita Apine atzīst: "Lai arī šobrīd publiski pieejama arvien plašāka informācija, lai paplašinātu izpratni par cilvēkiem ar garīgā rakstura traucējumiem, mācībās mēs saņemām atbildes uz vēl neskaidrajiem jautājumiem. Mums skaidroja shēmu, kāpēc kādā brīdī cilvēkam var rasties uzvedības traucējumi. To nojaušot vai pat izprotot, mēs attiecīgajā situācijā varam piemērotāk atbildēt. Nenoliedzami, svarīgs ir arī krīzes menedžments, kad, ideālā variantā, pašvaldībā tiek izveidota "ātrā reaģēšanas brigāde", kurā ir sociālais darbinieks, psihologs, policists, mediķis, kuri var iesaistīties brīdī, kad jārisina problēmas, jo, risinot cēloni, nevis tikai sekas, cilvēkam labāk iespējams palīdzēt.

Domāju, arī bibliotēkas kā insti-

tūcijas, kas vērstas uz pieaugušo neformālo izglītību, šajā jomā varētu atrast jaunu tēmu loku, lai palīdzētu cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem tuviniekiem, kolēģiem un jebkurai interesentam, rīkojot sarunu pēcpusdienas klātienē vai tiešsaistē, ļaujot izprast situāciju un rast piemērotākos risinājumus.

Visīpašākā pieredze mācībās bija tā, ka cilvēki, kas mums kafijas pauzei bija sagatavojuši ļoti gardas uzkodas, vārtījuši kafiju un to pasnieguši, bija cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem. Tas bija reāls piemērs, "RB Cafe" pakalpojums. Idejas autors Māris Grāvis stāstīja, kā šie cilvēki var iekļauties sabiedrībā, ko var darīt, ka vajadzīga tikai gribēšana un varēšana visām iesaistītajām pusēm. Svarīgi saredzēt, ko katrs var izdarīt: viens teicami sagriezti žāvēto gaļu pīrādžiņiem, darīs to izcili un ar prieku, cits mācēs pagatavot gardu kafiju un servēs to. Bet, lai cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem to varētu darīt un būt līdzvērtīgi darba tirgū, ir ieguldīts liels darbs, iecietība un pacietība."

Valsts policijas Vidzemes reģiona pārvaldes Kārtības policijas biroja Operatīvās vadības nodaļas priekšnieks Imants Silanžs vērtē: "Sabiedrībā mēdz būt maldīgs priekšstats par cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, tāpēc ir labi, ka varam uzzināt par viņu uzvedību vairāk un tā izprast labāk. Līdz ar deinstitutionalizācijas procesu tiek dota iespēja arī cilvēkiem, kuriem ir smagākas diagnozes, iekļauties sabiedrībā,

protams, izvērtējot katru individuāli. Saprotams, ka tie nebūs visi, kuri atrodas institūcijās, bet tādi, kuri ar atbalsta personas palīdzību, kā arī, ja nepieciešams, atbilstošiem medikamentiem, varēs uzsākt patstāvīgu dzīvi, parūpēties par sevi paši. Daļai iedzīvotāju ir bažas, ka cilvēki, kuru rīcība ne vienmēr ir paredzama, būs tāda kā brīvsoli, bet tā tas nenotiek. Savukārt atbalsta personas šiem cilvēkiem vairāk ir nepieciešamas tieši tāpēc, lai viņi kādreiz nenodarītu pāri paši sev. Tāpat ne mazums ir zināmi gadījumi, kad ļaunprātīgi tiek izmantota cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem lētticība.

Mēs esam operatīvās vadības nodaļa, kas saņem zvanus, kad zvana uz numuru 110. Diezgan bieži zvana cilvēki arī ar garīga rakstura traucējumiem, tāpēc ar šiem cilvēkiem jau netieši esam saskārušies. Mācībās sniedza vairāk izpratnes, kāpēc viņi zvana, ka viņiem nepieciešams atbalsts, nevis skaidrošana, kas ir kas. Ne vienmēr, ja viņš baltu uztver par melnu, ir jāskaidro, ka tas tomēr ir balts. Mēs varam piekrist, ka tas ir melns un cilvēkam dot palīdzību, ja būs nepieciešams, mēs viņam palīdzēsim.

Valsts policija saskārusies arī ar situācijām, kad cilvēki aizbēg no pansionāta, var būt arī gadījumi, ka aiziet no grupu mājas un ir jāsameklē. Bet nav tā, ka ikdienā cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem radīs problēmas." □

UZZIŅAI

Labklājības ministrija skaidro, ka līdz 20. gadsimta vidum pakalpojumu sniegšana ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās bija veids, kā sabiedrība rūpējās par cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem (GRT), tā nodrošināja sabiedrības neaizsargātāko locekļu vajadzības un vienlaikus norobežoja viņus, lai pasargātu līdzcilvēkus no iespējamās agresijas un neti, lūkojoties no mūsdienu skatupunkta, arī no šo cilvēku atšķirīguma. Tomēr jau 20. gadsimta 50. gados tika radīti medikamenti, kas mazināja GRT izpausmes. Mūsdienās zudusi praktiska nepieciešamība šā-

dus cilvēkus nošķirt no sabiedrības, turklāt zināšanas, kas ir pieejamas sabiedrībai, ļauj aiz diagnozes ieraudzīt cilvēku – personību ar savām vēlmēm, vajadzībām un tiesībām.

Deinstitutionalizācijas procesā cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem tiek veidoti un sniegti sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi. Pašvaldības veido grupu dzīvokļus vai grupu mājas, kur cilvēki ar GRT dzīvos patstāvīgi, vienlaikus saņemot nepieciešamo atbalstu, kā arī veidos dienas aprūpes centrus un specializētās darbnīcas, kurās tiks attīstītas cilvēku nodarbinātības prasmes, kā arī nodrošināta kvalitatīva brīvā laika pavadīšana un nepieciešamības gadījumā arī aprūpe.

Kad ieguvēji ir visi

"RB Cafe" idejas autors un biedrības "Rīgas pilsētas "Rūpju bērns"" vadītājs Māris Grāvis, kurš jau 17 gadus veiksmīgi organizē sabiedrībā balstītus sociālos pakalpojumus cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, vadīja mācības vispārējo pakalpojumu sniedzējiem.

Sarunā "Druvai" Māris Grāvis atklāja: "Kā jebkurā jaunumā, arī jautājumā par cilvēku ar garīga

rakstura traucējumiem iekļaušanos sabiedrībā sākotnējais uztraukums ir par to, kā tas būs, kā tas notiks. Bet statistikas dati liecina, ka nevaram runāt par lielām izmaiņām, jo lielākā daļa šo cilvēku jau dzīvo sabiedrībā, nenotiek sabiedriskās kārtības maiņa, bet līdzvērtīgas iespējas nodrošināšana visiem cilvēkiem. Turklāt cilvēki, kuri atstāj sociālās aprūpes institūciju, nevis vienkārši sāk dzīvot sabiedrībā, bet saņem jaunu sabiedrībā balstītu pakalpojumu, kurā ir arī speciālisti, kuri sniedz atbalstu un rūpējas, lai cilvēki arī jaunajos apstākļos justos labi un viss būtu kārtībā.

Liela daļa cilvēku, kas garīga rakstura traucējumu dēļ dzīvo ie-

stādēs, ir darba spējas vecumā ar lielām darba spējām. Tāpēc vislabākā pieeja ir radīt iespēju viņiem strādāt, jo jau tagad daudzi sociālās aprūpes centros veic lauku darbus, palīgdarbus, viņi var būt brīnišķīgi darbinieki, tā ir iespēja lauksaimniekiem, ražošanas uzņēmumiem. Sabiedrības atbalsts var būt ļoti vienkāršs, piemēram, iesaistot cilvēkus dārza darbos vai, piemēram, rīkojot kopīgus pasākumus. Jā, tas prasa mazliet vairāk līdzsietības un pacietības, bet, radot šīs iespējas, ieguvējs ir arī cilvēks, kas dod šo iespēju.

Lielākā problēma ir tā, ka mēs līdz galam nesaprotam, kas tā ir par mērķgrupu, tāpēc cilvēki ar

garīga rakstura traucējumiem pirmajā brīdī vairāk saistās ar tādām, kas mūsu dzīvēs radījuši traucējumus vai grūtības. Bet daudzi no šiem cilvēkiem bez problēmām iekļaujas sabiedrībā, un tie, kuri ir radījuši nepatīkšanos, ir vienkārši cilvēki ar nepatīkamu raksturu.

Mana pieredze rāda, ka Latvijā dzīvo labestīgi un labsirdīgi cilvēki, un, lai gan mēs ļoti baidāmies no nezināmā, brīdī, kad saskaramies ar to, mākam pieskaņoties, palīdzēt, mākam būt ļoti kaimiņi, sadarboties. Arī mūsu kā biedrības pieredze rāda, ka vienmēr, kad atveram jaunu pakalpojumu, pat ja sākotnēji vietējā sabiedrībā ir kādas nevēlamas iz-

pausmes, jo vairāk esam kopā un labāk iepazīstamies, jo drīzāk esam kļuvuši ļoti sadarbības partneri un vienkārši kaimiņi.

Ja abas puses spēj sarunāties, vienmēr var atrast nepieciešamo kompromisu, risinājumu visās jomās, arī šajā gadījumā." □

Lappusi sagatavoja
IVETA ROZENTĀLE

Projektu finansē
Mediju atbalsta fonds
no Latvijas valsts
budžeta līdzekļiem

MAF
Mediju atbalsta fonds